

Posudek disertační práce: Mgr. Ondřej Podeszwa, Koncept hrdinství jako odraz hodnotových principů společnosti. Socialistický hrdina jako prezentace oficiálně žádaných hodnot, KTF UK 2024, 159 s.

Vedoucí práce: prof. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

Oponent: doc. PhDr. Jan Mervart, Ph.D.

Předložená disertační práce je věnována fenoménu hrdinství ve státně socialistickém Československu. Autor chce prostřednictvím socialistického konceptu hrdinství rekonstruovat hodnotový svět tzv. socialistického člověka, potažmo společnosti. Opírá se především o analýzu *Rudého Práva* a o materiály kanceláře prezidenta republiky. V jednotlivých kapitolách nejprve přibližuje teoretické a metodologické inspirace, dobový kontext, a na základě zmíněných materiálů usiluje o analýzu hrdinství; podává též výčet konkrétních příkladů postav socialistických hrdinů a v poslední kapitole srovnává pojetí církevních světců se socialistickými hrdiny. Uchazeč na závěr odpovídá na tři původní předpoklady. Dochází přitom k závěrům, podle nichž byl koncept socialistického hrdinství státně socialistickou diktaturou účelově používán, v čase se (s výjimkou roku 1968) prakticky neměnil a odlišoval se od pojetí církevních světců. Práce z formálního hlediska splňuje běžné standardy kladené na práci absolventského typu, obsahuje náležité odkazy na sekundární literaturu a prameny, stejně jako přílohy dokládající analytickou část.

Obsahová stránka nicméně vykazuje řadu znaků, jež vzhledem k běžným standardům kladeným na disertační práci budí rozpaky.

Struktura práce na první pohled působí nepřehledně a orientaci v textu nepomáhá ani členění do malých oddílů. Při bližším ohledání není dojem ze strukturování textu lepší a řazení jednotlivých kapitol zůstává nejasné. Krajně tezovitá snaha po definování totalitární povahy státně socialistického Československa například následuje po kapitole o historickém kontextu. Do tematicky členěné analytické části je včleněna podkapitola podléhající časovému určení (1968). V části o jednotlivých příkladech socialistických hrdinů není jasné zařazení sovětských vzorů na úkor českých, případně slovenských (namátkově J. Fučík - ten je v práci použit jednou, avšak coby teoretická inspirace ke konceptu hrdinství, nikoli jako hrdina samotný; P. Jilemnický; zakladatelské postavy české a a slovenského dělnického a komunistického hnutí typu J. Šverma, K. Gottwald, ale i V. Clementis či G. Husák, jejichž role se proměňovala z negativního hrdiny za stalinismu v hrdinské typy své doby v poststalinismu atp.); přitom sověšší hrdinové jsou vybráni ze stalinské éry 30. let zatímco disertace se věnuje druhé polovině 20. století v kontextu ČSR, potažmo ČSSR. Též není jasné, proč a jak je strukturován výkladový rámec – značně tezovitého – historického kontextu a k čemu tato kapitola slouží, když časovému členění následně nepodléhá analytická část (s výjimkou zmíněné podkapitoly o roce 1968). Nejasnosti se pojí též s oddělením kapitoly 9 a 10, když první je poněkud nestandardně nadepsaná zdrojovým označením (kancelář prezidenta republiky) a druhá (Hrdina ČSSR) vychází z tamtéž obsažených zdrojů. Nepromyšlená struktura se potom odráží v další sérii nedostatků a naopak.

Pominu-li krajně selektivní a hlavně neodůvodněný výčet inspirací v souvislosti s konceptem hrdinství (teoretická část), vymezení konkrétních způsobů, kterých se autor při zpracování historického materiálu bude držet (metoda), prakticky v práci absentuje. Není tedy jasné, zda Podeszwa provádí diskurzivní analýzu faircloughovského typu, zda se macurovsky obrací k sémiotické analýze souboru společných znaků či zda naopak volí foucaultíánsky inspirovaný genealogický přístup snažící se zachytit dějinnost sledovaných konceptů, případně diskurzů. (Ne)zdůvodnění analytického klíče pro výběr materiálů potom považuji za selhání, jež by se v práci disertačního typu vyskytovat nemělo. „Nabízely se v podstatě dvě vhodné varianty – první z nich by byla najít určitá klíčová data, jako jsou kupříkladu narozeniny Stalina či Lenina, sjezdy KSČ a podobně a monitorovat čísla blízka těmto výročím. Po zhodnocení rizik tohoto postupu byl nakonec zvolen druhý z přístupů, tedy definovat určitý striktně daný klíč, který bude na podobných výročích nezávislý. Analýza tedy probíhala vždy pro čísla obsažená ve druhém týdnu ledna a června ve frekvenci jednou za dva roky.“, uvádí autor na s. 62. Přitom není jasné, proč, na základě jakých předpokladů, nástrojů hypotéz atd. je volen právě takový přístup, jaký je zvolen (každý druhý týden prvního a šestého měsíce každého druhého roku), a jaká jsou rizika první nastíněné a následně odmítnuté varianty (soustředit se na výročí). Zcela zásadní otázka se týká především reprezentativnosti takového výběru, a to zejména vzhledem ke kladeným otázkám, v tomto případě ve vztahu ke snaze zachytit proměny socialistického hrdinství v čase (hypotéza 1, „Předpokládám, že s každým důležitým dějinným mezníkem se bude podoba oficiálního hrdiny měnit“, s. 12). Jestliže teoretické inspirace zůstávají nezdůvodněny a metodologické chybí, ve vztahu ke studiu socialistického tisku a hrdinství bohužel autor nejenže nezahrnul nepřehledné množství zahraniční literatury německé a anglofonní provenience, opominul též výrazné tituly české, nebo do češtiny přeložené. Psát o českých socialistických hrdinech bez prací od Lukáše Fassory (*Josef Hybeš: Život, dílo a mýtus*, Praha 2017), Denisy Nečasové (např. *Nový socialistický člověk: Československo 1948–1956*, Brno 2018), Stefana Zwickera (*"Národní mučedníci" Albert Leo Schlageter a Julius Fučík: Hrdinský kult, propaganda a kultura vzpomínání*, český překlad Praha 2023) a dalších je podobné, jako psát o *Rudém právu* bez Karla Palka alias Petra Fidelia (*Řeč komunistické moci*, nové a rozšířené vydání Praha 2016).

Výše zmíněné nejasnosti nutně vedou ke slabinám hlavní výzkumné části práce. Slibovaná analýza se na úrovni *Rudého práva* toliko omezuje na komentovaný výčet příkladů (stačí namátkové prolistování v rozmezí s. 64–98), jehož (ne)analytická povaha rozhodně nevede k tomu, aby se autorovi podařilo „rozklíčovat podoby hrdiny v socialistickém Československu“ (s. 12). Lépe nedopadá ani práce s materiály provenience kanceláře prezidenta republiky, autor nijak nepřibližuje typologii, počty ani frekvenci oceňovaných občanů (věkové, genderové, profesní atd. určení a jejich proměny), nicméně oproti předchozí části práce se tato sestává z relativně souvislého textu.

Řetězíci se výčet nejasností a slabin nutně vede ke krajně problematickým závěrům. Odhlédneme-li od dvou zjištění, jejichž evidenci není nutno složitě dokládat (1. církevní světec se odlišuje od socialistického hrdiny; 2. socialistická diktatura pracuje s hrdinstvím účelově), třetí závěr vycházející z hlavní výzkumné části je více než problematický. Autor v podstatě tvrdí, že podoby socialistického hrdiny nezaznamenávaly v průběhu rozmezí 1948–1989 výraznějších změn. To je však teze, jež se vzpírá nejen dosavadní odborné literatuře (o objev se ovšem nejedná), ale též základní evidenci. Namátková sonda do vydání *Rudého práva* z 1. května 1950 a 1. května 1967 například ukazuje základní distinkci mezi oficiálním (*RP*) typem stalinského a poststalinského hrdiny. Zatímco v prvním případě jsou oslavováni úderníci

překonávající normu, v případě druhém jsou vyzdvihováni především inovátoři socialistického managementu a hospodářství či vědecko-výzkumní pracovníci včetně Wichterleho Ústavu makromolekulární chemie ČSAV. K zachycení podobných posunů, jež autor nadto sliboval, by ovšem bylo potřeba jasněji vymezených metod i základního heuristického klíče, tedy „co, proč a jak chci přesně analyzovat“.

V dalších výhradách by jistě bylo možno pokračovat (stylistická povaha předloženého textu; způsob uvádění některých zdrojů – např. Hobsbawmovo *Století extrémů*), přesto je nutno konstatovat, že výsledný text je sestaven na základě nezpochybnitelného pracovního nasazení. To autora opravňuje k tomu, aby měl možnost své teze obhájit před příslušnou komisí. V takovém případě, tedy v přímé závislosti na úspěšné obhajobě práce a debatě s ní spojené, lze práci doporučit.

V Praze 24. května 2024

Jan Mervart